

BRONISŁAW ANDRZEJ SAMUJŁO¹,
MAŁGORZATA AGNIESZKA SAMUJŁO²

Percepcja czasu przez nauczycieli przedmiotów zawodowych w świecie nowych technologii

Perception of Time by Professional Teachers in the World of New Technologies

¹ Doktor inżynier, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Szymona Szymonowica, Instytut Przyrodniczo-Techniczny w Zamościu, Polska

² Doktor, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Pedagogiki i Edukacji Zdrowotnej, Polska

Streszczenie

Umiejętne zarządzanie swoim czasem nabiera szczególnego znaczenia we współczesnym świecie. W artykule przedstawiono możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii przez nauczycieli w pracy zawodowej oraz badania nad subiektywną percepcją czasu.

Słowa kluczowe: nauczyciel, nauczanie, percepcja czasu, nowe technologie

Abstract

Skillful management of your time is of particular importance in the modern world. The article presents the possibilities of using modern technologies by teachers in professional work and research on subjective perception of time.

Keywords: teacher, teaching, perception of time, new technologies

Wstęp

We współczesnym świecie obserwuje się wykorzystanie wielu nowych technologii w życiu prywatnym i zawodowym. Liczne urządzenia oparte na nowatorskich rozwiązaniach technologicznych pozwalają zaoszczędzić czas i wyręczyć przy wykonywaniu różnych czynności. Technologie te zmieniają otaczającą nas rzeczywistość, znajdując szerokie zastosowanie w codziennych zadaniach. Jednak pomimo tych ułatwień dostrzega się intensywne tempo życia i wynikające z niego problemy, m.in. zdrowotne. Zimbardo i Boyd (2013, s. 272–273) zauważają, że np. brak internetu dłużej niż przez tydzień może za-

kłócić tryb życia lub stanowić barierę w dostępie do informacji czy w szybkim komunikowaniu się. Urządzenia oparte na zaawansowanej technologii ułatwiają pracę, a zarazem warunkują rozwój różnych dziedzin życia społecznego.

Specyfika pracy nauczycieli przedmiotów zawodowych w kontekście zarządzania czasem

Nowoczesne technologie informacyjne znajdują zastosowanie w procesie nauczania – uczenia się. Jednocześnie podlegają niezwykle szybkim zmianom. Odtwarzacze CD, które zastąpiły gramofony i magnetofony, obecnie zaczynają stawać się technologią przestarzałą, gdyż ogólnodostępne są odtwarzacze mp3, mp4 czy smartfony, które zajmują mało miejsca i po podłączeniu do głośników umożliwiają odtwarzanie dźwięku doskonałej jakości. Magnetowid został zastąpiony odtwarzaczami DVD, które obecnie są wypierane przez laptopy, tablety i projektory. Miejsce zwykłych tablic zajmują tablice interaktywne, a klasyczne podręczniki są zamieniane na e-podręczniki. Uzupełniają to aplikacje na urządzenia mobilne, szeroko dostępne testy on-line, internetowe platformy z ćwiczeniami i materiałami edukacyjnymi.

Wśród priorytetów w obszarze edukacji znajduje się poprawa wyposażenia szkół w sprzęt komputerowy i zwiększenie dostępu do internetu, który stanowi jedno z istotnych źródeł aktualnych informacji zarówno dla nauczycieli, jak i uczniów. Można zauważyć, że w zasobach internetowych najszybciej odnajduje się wiedzę na temat aktualnego stanu i nowości w obszarze techniki. Wskazuje na to dostępność informacji technicznych dotyczących właściwości, zalet i zastosowania nowych materiałów, danych o budowie, działaniu i przeznaczeniu nowatorskich maszyn i urządzeń wykorzystywanych w różnych, w tym stanowiących rzeczywiste innowacje, technologiach produkcyjnych.

We wspomaganiu procesu nauczania zawodowego, a w dalszej kolejności pracy zawodowej, znaczącą rolę odgrywają **portale społecznościowe**. Wirtualne organizowanie się i stowarzyszanie pozwala na tworzenie grup naukowych jako rozwinięcia dla szkolnych kół naukowych, w których jest miejsce na dyskusje oraz zamieszczanie materiałów. Wiele aplikacji sieciowych umożliwia równoczesną i bezkolizyjną pracę nad jednym zadaniem lub projektem wielu osób, gdzie zmiany wprowadzane przez każdą osobę są widziane w czasie rzeczywistym przez wszystkie osoby korzystające z pliku.

Pojawiające się na rynku nowe technologie informacyjne są wdrażane do kształcenia zawodowego zazwyczaj z pewnym opóźnieniem uzależnionym od wielu czynników związanych z funkcjonowaniem szkoły. Najważniejszym czynnikiem są możliwości finansowe organów prowadzących oraz samej szkoły. Wdrożenie ich do procesu kształcenia zwykle wymaga ubiegania się o dodatkowe środki, poszukiwania sponsorów, zwłaszcza wśród zainteresowanych procesem kształcenia przedsiębiorstw. Zastosowanie nowych technologii zależy także

od predyspozycji i otwartości zarówno samego nauczyciela, jak i uczniów. Na podstawie podanych w literaturze badań (Zajęc, 2012, s. 44) w procesie kształcenia zawodowego standard wyposażenia techno-dydaktycznego należy sprowadzić do:

- zbudowania lub zakupu stanowisk dydaktycznych (symulacyjnych, badawczych),
- opracowania instrukcji do ćwiczeń laboratoryjnych,
- wyposażenia sali lekcyjnej w zestaw multimedialny do prezentacji różnych materiałów dydaktycznych,
- umiejscowienia podręcznej biblioteki technicznej w pracowni – laboratorium i wyposażenia jej w aktualne normy techniczne, podręczniki, poradniki, prospekty, katalogi, prasę techniczną, projekty wykonane przez uczniów i inne źródła tekstowe związane merytorycznie z treściami kształcenia.

Wyposażenie szkół w dostosowane do tematyki kształcenia nowoczesne stanowiska dydaktyczne, wizualizery, niezbędne w kształtowaniu umiejętności trenażery i symulatory, maszyny i urządzenia laboratoryjne, ale o budowie i funkcjach analogicznych do stosowanych w nowoczesnym przemyśle, komputery z nowoczesnym oprogramowaniem do projektowania i symulacji, multimedialny sprzęt komputerowy do prezentacji treści nauczania ułatwia pracę nauczyciela przedmiotów zawodowych i może wpływać na organizację czasu jego pracy. Wymienione rozwiązania wymagają zaangażowania uwagi, wyobraźni oraz pamięci ucznia i mogą przyspieszyć proces przyswajania wiedzy. Jednocześnie nasycenie procesu dydaktycznego tymi środkami dydaktycznymi nie gwarantuje jeszcze wzrostu efektywności pracy nauczyciela i nie zapewnia nabycia przez uczniów niektórych umiejętności praktycznych możliwych do kształtowania jedynie w realnym środowisku pracy. Umożliwia to odbywanie przez uczniów zajęć praktycznych i praktyk zawodowych, w tym także w ramach dualnego systemu kształcenia (Gajda, 2015).

Jedną z kompetencji nauczyciela jest wiedza o planowaniu procesu dydaktycznego i umiejętności związane w efektywnym wykorzystaniem czasu w ciągu całego roku szkolnego. Nauczyciel przestrzegający zasad dydaktycznych będzie się starał dobrze wykorzystać każdą lekcję na działania merytoryczne służące przyswajaniu wiadomości i umiejętności przez uczniów.

W odniesieniu do nauczycieli przedmiotów zawodowych można jeszcze rozważyć ich odpowiedzialność za kształtowanie u młodzieży odpowiedniego stosunku do czasu, w tym czasu w przyszłej pracy podczas wykonywania obowiązków zawodowych. Uznając czas za wartość, należy podczas zdobywania przez uczniów przygotowania do pracy zwracać uwagę na zasady właściwego zarządzania sobą w czasie w celu zwiększenia własnej skuteczności i satysfakcji z wykonywanych obowiązków.

Percepcja czasu przez nauczycieli przedmiotów zawodowych – założenia, przebieg i wyniki badań własnych

Celem podjętych badań było poznanie sposobu postrzegania czasu i subiektywnego poczucia pośpiechu przez nauczycieli różnych przedmiotów zawodowych. Przedmiotem badań uczyniono percepcję czasu przez nauczycieli. Problemy badawcze zawarto w pytaniach: Jak postrzegają czas nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych?, Czy nauczyciele odczuwają pośpiech w swoim życiu? Badania przeprowadzono w 2016 r. Objęto nimi 78 nauczycieli ze szkół o profilu ogólnokształcącym i zawodowym znajdujących się na terenie województwa lubelskiego. Wyodrębniono dwie grupy pedagogów. W pierwszej grupie znalazło się 36 nauczycieli przedmiotów zawodowych, w tym 20 mężczyzn (56%) i 16 kobiet (44%), zaś w drugiej grupie było 42 nauczycieli różnych przedmiotów (m.in. języka polskiego, języków obcych, matematyki, fizyki, historii, biologii, geografii, wiedzy o kulturze, religii, wychowania fizycznego), w tym 18 mężczyzn (43%) i 24 kobiety (57%). Nauczyciele byli w wieku 28–59 lat. Średnia arytmetyczna wieku nauczycieli wynosi 44 lata, a rozstęp 31 lat. Prawie wszyscy badani są w związku małżeńskim i posiadają dzieci. Jedynie 9 z 78 nauczycieli przyznało, że nie ma dzieci. Pozostali badani wychowują jedno, dwoje lub troje dzieci, przy czym wielu nauczycieli ma już dorosłe córki bądź synów. W badaniach posłużono się testem, składającym się z 12 pytań dotyczących subiektywnego odczuwania presji czasu i sposobów działania w warunkach stresu. Osoby badane miały do każdego zdania wybrać odpowiedź, która odnosiła się do nich. Poszczególnym stwierdzeniom należało przypisać odpowiednią liczbę punktów, posługując się kluczem: *właściwie tak* – 2 pkt, *czasem* – 1 pkt, *nie* – 0 pkt. Łącznie można było uzyskać od 0 do 24 pkt (Fołtyn, 2012, s. 255).

Wyniki osób badanych były zróżnicowane. Wśród mężczyzn z grupy pierwszej 8 osób uzyskało wyniki mniejsze niż 10 pkt, 3 osoby miały wynik na poziomie 10 pkt, a 9 osób wyniki przekraczające 10 pkt. Rozstęp wyników wyniósł 14, przy czym najniższa wartość uzyskana przez mężczyzn nauczających przedmiotów zawodowych wyniosła 2, a najwyższa 16. Podobny rozkład wyników zarysowuje się w odniesieniu do mężczyzn prowadzących lekcje z przedmiotów innych niż zawodowe, gdyż 4 osoby uzyskały po 10 pkt, zaś po 7 osób miało wyniki wyższe lub niższe od tej wartości. W grupie drugiej wśród mężczyzn najmniejsza liczba punktów to 3, a najwyższa to 18. Wśród nauczycielek przedmiotów zawodowych najliczniejszą grupę stanowiły osoby uzyskujące wyniki punktowe poniżej 10, zaś jedna osoba miała dokładnie 10 pkt, a 4 osoby powyżej tej granicy. Wyniki punktowe kobiet z grupy pierwszej wahały się od 4 do 15 pkt. Nauczycielki z drugiej grupy wykazały ambiwalentne podejście do czasu. 10 z nich uzyskało wyniki poniżej 10 pkt, 5 osób – dokładnie 10 pkt, a 9 osób – wyniki powyżej 10 pkt. Wyniki uzyskane przez nauczycielki z grupy drugiej mieściły się w przedziale od 4 do 15 pkt, podobnie jak w grupie pierwszej.

Analizując uzyskane wyniki, można stwierdzić, że pośpiech odczuwa w swoim życiu 42 badanych nauczycieli, co stanowi 54%, w tym 17 nauczycieli przedmiotów zawodowych (22%) i 25 nauczycieli innych przedmiotów (32%). Percepcja czasu u tych osób wiąże się przede wszystkim z subiektywnym poczuciem braku czasu. Przyznała się do tego przeważająca grupa nauczycieli. Jedynie 7 nauczycieli (9%) uważa, że ma odpowiednio dużo czasu na podejmowanie różnych aktywności. Wynik ten potwierdza powszechną w naszym kręgu kulturowym presję czasu i duże tempo życia. Badanym zdarza się popęczać innych, przy czym częściej robią to mężczyźni z grupy drugiej. Nauczyciele starają się nie przerywać innym wypowiedzi. W ogóle nie przerywa innym w połowie zdania 14% nauczycieli i 9% nauczycielek przedmiotów zawodowych oraz 5% nauczycieli i 18% nauczycielek z grupy drugiej. Pozostałym osobom zdarza się kończyć za innych rozpoczęte słowa. Percepcja czasu ściśle wiąże się ze sposobem jego wykorzystania. Blisko 22% z grupy pierwszej i 19% osób z grupy drugiej udaje się dobrze spożytkować czas. Pozostali badani z obu grup nie mogą się uporać z pracą zaplanowaną na dany dzień. Odczuwają nadmiar obowiązków i z tego powodu nie mogą sobie zrobić nawet krótkiej przerwy. Tak odpowiedziało 24% nauczycieli przedmiotów zawodowych i 35% nauczycieli innych przedmiotów. Być może jest to związane ze specyfiką nauczanego przedmiotu, w tym koniecznością sprawdzania prac uczniów czy przygotowywaniem do lekcji dodatkowych środków dydaktycznych.

Punktem odniesienia bywają dla nas inni ludzie. 29% nauczycieli z grupy pierwszej i 41% nauczycieli z grupy drugiej przyznało, że ma jeszcze coś do zrobienia, podczas gdy inni są już wolni. Wówczas koniecznością staje się zabranie pracy do domu i kontynuowanie jej. Jedynie 34% badanych nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych nie musi wykonywać w domu obowiązków bezpośrednio związanych z pracą w szkole. Oznacza to jednocześnie, że pozostali badani wydłużają swój czas pracy kosztem czasu, który mógłby być przeznaczony na inne rodzaje aktywności, np. czas spędzany z rodziną, czas na odpoczynek, hobby, własny rozwój, spotkania z przyjaciółmi. Gdy badani nauczyciele mogliby w dowolny sposób alokować swój czas, często myślą o tym, czego nie udało im się zrobić i co jest do wykonania w najbliższej przyszłości. To nie pozwala się w pełni zrelaksować 30 mężczyznom i 28 kobietom (odpowiednio: 38 i 36% ogółu badanych).

Przedłużający się stan odczuwania małej efektywności działania może prowadzić do pojawienia się u nauczycieli lęków i obaw, czy w najbliższym czasie będą w stanie poradzić sobie z kolejnymi wyzwaniem w życiu prywatnym i zawodowym. Jednak opierając się na dobrej znajomości siebie i własnych możliwości, nie boi się i ufa swoim kompetencjom, także w obszarze planowania i organizacji, niewiele ponad połowa badanych nauczycieli z obu grup.

Problemy zdrowotne bywają jednym z czynników utrudniających realizację zaplanowanych wcześniej działań. Jeśli nie będzie zapewniony okresowy odpoczynek, może się pojawić przemęczenie, chroniczne zaburzenia snu, niewłaściwe, nieregularne odżywianie itp. Niewłaściwe gospodarowanie czasem może współwystępować z odczuwaniem ciągłego napięcia i stresu. Zawód nauczyciela należy do grupy zawodów szczególnie narażonych na wypalenie zawodowe o zróżnicowanej etiologii. Badania nad wypaleniem zawodowym dotychczas przeprowadzone przez różnych autorów wykazały związki ze stresem, warunkami pracy czy też dyspozycjami osobowościowymi nauczycieli (por. Hreciński, 2016, s. 10–12).

W badanej grupie nie uskarża się na dość częste problemy zdrowotne 12% nauczycieli i 9% nauczycielek z grupy pierwszej oraz 9% nauczycieli i 12% nauczycielek z grupy drugiej. Pozostałe osoby czasami (łącznie blisko 55% kobiet i mężczyzn) bądź często (ponad 3% ogółu) miewa kłopoty ze zdrowiem. Może to niepokoić, biorąc pod uwagę wiek badanych i być może tendencje perfekcjonistyczne przejawiające się w chęci wykonywania pracy jak najlepiej i zawsze zgodnie z przyjętym harmonogramem, gdyż prawie wszyscy nauczyciele niezależnie od okoliczności starają się być punktualni i troszczą się o terminowe wykonywanie podjętych zobowiązań.

Podsumowanie

Percepcja i rozumienie czasu zmienia się w ciągu życia człowieka. Wielu badaczy zwraca uwagę na poczucie przyśpieszającego czasu. Wówczas niektórzy sięgają po różne technologie, aby oszczędzić czas. Przeprowadzone wśród nauczycieli badania pozwalają wnioskować, że około 90% z nich ma trudność w gospodarowaniu czasem, odczuwając jego brak. Może to wynikać z wewnętrznych warunków życia, obiektywnych czynników związanych z wymaganiami pracy zawodowej, ale także mogą mieć znaczenie cechy jednostek, np. zorganizowanie czy systematyczność oraz umiejętność radzenia sobie z presją czasu. Analizując odpowiedzi nauczycieli pracujących z młodzieżą, można zauważyć, że trudno jest im wykonać pracę wyłącznie w wyznaczonych godzinach w szkole i po powrocie do domu pracują dalej. Nowoczesne technologie wykorzystywane w nauczaniu zawodowym powinny ułatwiać nauczycielom osiągnięcie celów dydaktycznych przy mniejszej pracochłonności przygotowania lekcji. Dalszych obszernych badań wymaga poznanie tego, czy dostępność wielu nowoczesnych urządzeń i technologii pomaga, czy utrudnia wykonywanie codziennych czynności oraz czy innowacyjne rozwiązania technologiczne mające pomóc współczesnemu człowiekowi paradoksalnie nie zabierają mu zbyt wiele czasu, prowadząc do frustracji i pośpiechu.

Literatura

Fołtyn, H. (2012). *Czas w życiu i pracy*. Warszawa: Key Text.

Gajda, J. (2015). *Zmiany w zakresie organizacji praktycznej nauki zawodu*. Pobrane z: <https://www.librus.pl/> (15.05.2017).

Hreciński, P. (2016). *Wypalenie zawodowe nauczycieli*. Warszawa: Difin.

Zajac, B. (2012). *Profesjonalny nauczyciel kształcenia zawodowego. Materiały podsumowujące*. Skierniewice: Wyd. WSE-H w Skierniewicach.

Zimbardo, P., Boyd, J. (2013). *Paradoks czasu*. Warszawa: PWN.